

Міністерство внутрішніх справ України
Департамент кадрового забезпечення
Державний науково-дослідний інститут МВС України

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ВИЯВЛЕННЯ І ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ
ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ МЛЦПІЇ**

МОНОГРАФІЯ

Вінниця
ВНТУ
2009

Замовити цю книгу <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/book/492>

Видавництво Вінницького національного технічного університету

<https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog>

УДК 351.74+351.9

С 69

Автори:

**В. О. Криволапчук, М. Т. Бондарчук, С. М. Злепко,
О. В. Шаповалов, Л. Г. Коваль**

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 4 від 27.11.2008 р.)

Рецензенти:

В. І. Барко, доктор психологічних наук, професор
О. В. Мороз, доктор економічних наук, професор
В. О. Корнієнко, доктор політичних наук, професор

С 69 Соціально-психологічні аспекти виявлення і попередження корупції та інших правопорушень серед працівників міліції : монографія / За заг. ред. В. О. Криволапчука. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 134 с.

ISBN 978-966-641-324-9

В монографії розглядається актуальна проблема боротьби з корупцією в правоохоронних органах, аналізуються причини виникнення та існування корупції, її форма і вплив на різні категорії суспільства. Запропоновано методи виявлення, оцінювання і своєрідної «діагностики» корупції серед працівників правоохоронних органів, державного апарату та ін.

Розглянуто особливості корупційного механізму, що зумовлені специфікою розвитку інших країн світу, методи і засоби боротьби, які вони використовують.

УДК 351.74+351.9

ISBN 978-966-641-324-9

© В. Криволапчук, М. Бондарчук, С. Злепко,
О. Шаповалов, Л. Коваль, 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ПРАВОВИЙ, МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	10
1.1. Поняття та сутність корупції.....	10
1.2. Співробітники ОВС як суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.....	15
1.3. Причини виникнення та існування корупційних діянь в сучасних умовах змін політичної системи, системи цінностей та морально-етичного стану суспільства	16
1.4. Загальні та специфічні причини корупції у країнах з перехідною економікою	18
1.5. Обставини, що сприяють корупції	19
Розділ 2 КОРУПЦІЯ І ОСОБИСТІСТЬ	21
2.1. Поняття особистості.....	21
2.2. Теорії особистості.....	23
2.3. Компоненти теорії особистості.....	25
2.4. Критерії оцінки теорії особистості	30
2.5. Приклади теорії особистості	32
Розділ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН У ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС	39
3.1. Корупція у службовій діяльності працівників ОВС	44
3.2. Механізми практичної реалізації корупційних діянь в залежності від специфіки органу чи підрозділу ОВС	46
Розділ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ Й СТРУКТУРИ КОРУПЦІЙНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ОВС	49
4.1. Загальні та специфічні чинники протидії виявленню корупції.....	49
4.2. Експертна оцінка чинників, що впливають на зниження ефективності роботи по боротьбі та запобіганню корупційним діянням в ОВС	51
Розділ 5. ЗАРУБІЖНІ КОНЦЕПЦІЇ І СТРАТЕГІЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ В ПОЛІЦІЇ	52

Розділ 6. СУЧАСНЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННИХ ПРОЯВІВ І КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ СЕРЕД ОСОБОВОГО СКЛАДУ ОВС ТА ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ ПЕРСОНАЛУ	72
6.1. Історичний нарис виникнення поліграфа і методу поліграфічних перевірок	72
6.2. Становлення, розвиток і сучасний стан поліграфології в Україні.....	81
6.3. Психофізіологічна надійність спеціаліста-поліграфолога.....	85
6.4. Методи формування професіограми спеціаліста-поліграфолога.....	92
Розділ 7. ІНДИКАТОРИ ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС	99
7.1. Психологічні чинники ризику виникнення професійної деформації працівників правоохоронної сфери	99
7.2. Психологічні індикатори наявності професійної деформації	100
7.3. Орієнтуючі ознаки корупції, сигнали небезпеки	101
7.4. Додаткові індикатори службової діяльності	105
Розділ 8. МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС	106
8.1. Визначення особливо ризикованих галузей роботи, аналіз ризиків, робочі процеси.....	106
8.2. Характеристика та джерела інформації, щодо корупційних діянь, що вчиняються співробітниками органів внутрішніх справ.....	107
8.3. Методи та способи перевірки інформації щодо корупційних діянь серед працівників органів внутрішніх справ.....	110
Розділ 9. УЗАГАЛЬНЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ (АНТИКОРУПЦІЙНІ ЗАХОДИ)	114
9.1. Заходи загальнодержавного рівня	114
9.2. Заходи відомчого рівня.....	116
9.3. Запобіжні заходи в установі (підрозділі)	119
ЛІТЕРАТУРА.....	123
ДОДАТОК.....	132

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все гостріше постає проблема забезпечення надійності функціонування органів внутрішніх справ, що, в першу чергу, залежить від готовності та спроможності персоналу на належному рівні виконувати свої професійні обов'язки. Головною умовою для практичного вирішення цієї проблеми є зміцнення дисципліни і законності, викорінювання фактів злочинних проявів та корупційних діянь серед особового складу, запобігання проникненню до лав правоохоронців осіб з негативною мотивацією і кримінальною спрямованістю.

Негативний суспільний резонанс, якого набувають випадки вчинення злочинів, корупції та надзвичайних подій серед особового складу, вимагають невідкладної розробки та впровадження конкретних заходів попередження, ефективних форм, методів та прийомів своєчасного виявлення та фіксації зазначених видів правопорушень, насамперед, під час несення служби працівниками системи органів МВС України та виконанні ними своїх безпосередніх службових обов'язків.

Злочини, які скоюють працівники ОВС у зв'язку із своєю службовою діяльністю, представляють підвищену суспільну небезпеку, оскільки не тільки порушують нормальну роботу правоохоронних органів, підривають авторитет державної влади, але й суттєво порушують права, свободи та законні інтереси громадян країни.

Аналіз стану справ щодо дотримання законності в органах внутрішніх справ впродовж 2001–2006 років свідчить, що, починаючи з 2003 року, в ОВС України відбувається прогресуюче погіршення стану законності серед особового складу: у повсякденній діяльності особового складу продовжують мати місце надзвичайні події, ігнорування вимог статутів та наказів, порушення дисципліни, перевищення владних повноважень, зрада службових інтересів, паплюження прав і законних інтересів громадян. За неналежне ставлення до виконання службових обов'язків, неправильну поведінку на службі та в побуті, інші порушення у 2006 році до дисциплінарної відповідальності притягнуто 43,9 тис. працівників, а на початок 2007 року у провадженні органів прокуратури та судів знаходиться 1657 кримінальних справ, порушених відносно 1287 працівників, з яких 131 перебуває під вартою.

За таких умов особливого значення набуває той факт, що переважну більшість злочинних посягань, із числа скоєних працівниками міліції, складають злочини у сфері службової діяльності, у т. ч. пов'язаних із корупцією. Зокрема, у порівнянні із найменш «вразливим», щодо виявлених випадків вчинення працівниками ОВС коруп-

ційних дій 2003 роком (45 випадків), у 2006 році їх кількість зросла практично в 3,7 рази.

Особлива небезпека цієї групи злочинів, скоєних працівниками ОВС, зумовлена ще й тим, що вони не тільки пов'язані з правовим статусом працівника, але й, перш за все, з виконанням ним безпосередніх службових чи посадових обов'язків, наприклад: слідчого, оперу-повноваженого карного розшуку чи дільничного інспектора міліції. Такі злочини скоюються безпосередньо при виконанні працівниками своїх «професійних» функцій, як правило, у робочий час або ж поза ним, але коли винний виконував обов'язки, відповідно правового статусу працівника ОВС.

Цей вид злочинів, пов'язаний із службовою діяльністю, виокремлюється як «професійні» злочини, що здійснюють працівники ОВС. Відмітними ознаками таких злочинів є наступні:

- 1) вчиняються завдяки займаному посадовому положенню працівника;
- 2) вчиняються всупереч інтересам служби;
- 3) роблять замах на нормальну роботу правоохоронних органів та підривають їх авторитет;
- 4) істотно порушують права, свободи й інтереси громадян, що охороняються законом.

Серед них, починаючи з 2000 року, самими поширеними є перевищення посадових повноважень, отримання хабара, зловживання посадовими повноваженнями та службове підроблення [1].

Перевищення службових повноважень – це здійснення працівником ОВС дій, що явно виходять за межі його повноважень і внаслідок яких виникають суттєві порушення прав та законних інтересів громадян, організацій, інтересів суспільства або держави, що охороняються законом. До основних видів перевищення посадових повноважень історично відносять, зокрема [2]:

- 1) здійснення посадовою особою дій, які відносяться до повноважень іншої посадової особи;
- 2) здійснення посадовою особою дій, які могли бути здійснені нею самою тільки за наявності особливих обставин, зазначених у законі або у підзаконному нормативному акті;
- 3) здійснення посадовою особою дій, які ніхто і ні за яких обставин не має права скоювати.

Зловживання владою або службовим становищем – умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби.

Іншим поширеним «професійним» злочином працівників ОВС є отримання хабара. Це один із найбільш високо латентних злочинів не тільки у злочинності виду, що розглядається, але й серед всіх інших злочинів. Згідно літературних даних, середня питома вага злочинів, пов'язаних із отриманням працівниками ОВС хабара, в період з 2000 по 2004 рік складала від 54 % до 64 %, що розглядається як начне підтвердження висновку про те, що хабарництво було і є ядром корупції [3]. Згідно з даними багатьох вітчизняних і зарубіжних досліджень латентність отримання хабара наближується до 100 % [4, 70].

Нерідко такі дії пов'язані із фальсифікацією протоколів про адміністративне затримання, протоколів огляду місця події, складанням підроблених пояснень потерпілих та свідків. Суб'єктами таких злочинів були, перш за все, дільничні інспектори міліції, працівники карного розшуку, ВБЕЗ та ППС, слідчі та дізнавачі.

Також, одним з найпоширеніших порушень законності в ОВС, на думку самих працівників міліції, є укриття злочинів від обліку.

Порівняльний аналіз зазначених видів правопорушень серед особового складу ОВС України, Росії та Білорусі за період 2000–2007 рр. (методологічно коректний з огляду на ще існуючу ідентичність професійної діяльності, схожість змін політичної системи, системи цінностей та в цілому морально-етичного стану державного апарату) дозволив виявити й інші особливості злочинів у сфері професійної діяльності правоохоронців. Зокрема, простежується певна залежність характеру здійснюваних злочинів від спеціалізації підрозділу чи служби, що характерна не тільки для України, але й для інших країн ближнього зарубіжжя. Наприклад, за даними МВС Росії серед осіб, що скоювали «професійні» злочини, переважають працівники ППС, частка злочинів яких складає 30,5 % (в першу чергу це перевищення посадових повноважень та отримання хабара); друге місце посідають працівники дільничної служби міліції (23,6 % злочинів) та карного розшуку (20,8 % злочинів). У злочинності працівників ДАІ (ГИБДД), частка якої дорівнює 6,9 %, превалує отримання хабара. Багато із злочинів працівники ОВС здійснили в групі, що підкреслює їх підвищену суспільну небезпеку. Зокрема, 66,7 % перевищення службових повноважень, 52,9 % – отримання хабара, 43,3 % зловживання посадовими повноваженнями носять груповий характер. В більшості випадків (90 %), групи склалися тільки із працівників ОВС, як правило, з одного і того ж підрозділу [1].

В останні роки спостерігається все більш тісне «зіткнення» працівників ОВС із представниками організованої злочинності, встанов-

лення, так би мовити, «професійних» відносин з організованими злочинними угрупованнями [5; 6].

Як свідчать матеріали статистичної звітності, доля злочинів, які здійснюють працівники ОВС у сфері службової діяльності, коливається від 57 % до 78 %, а за усередненими даними досліджень в МВС Росії та України (2000–2004 рр.) за видами розподілялась таким чином:

- перевищення влади чи службових повноважень – 54,9 % та 52,0 %;
- хабарництво – 23,4 % та 16,1 %;
- зловживання владою чи службовим положенням – 14,8 % (Росія) та відповідно 20,1 % (Україна);
- інші злочини – 6,9 % та 11,8 %.

Ієрархія таких злочинів по видах в ОВС Україні за 12 місяців 2006 року змінилася таким чином:

- одержання хабара (ст.368 КК України) – 43,2 %;
- перевищення влади або службових повноважень (ст.365) – 31,0 %;
- зловживання владою або службовим становищем (ст.364) – 12,2 %;
- службове підроблення (ст.366) – 7,9 %.

У 2006 році в Україні порушено кримінальних справ відносно 727 працівників ОВС, а серед усіх засуджених працівників 78,1 % отримали покарання також саме за злочини у сфері службової діяльності (рис.1.1.).

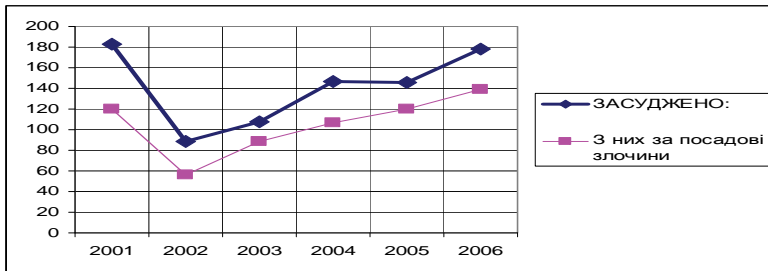

Рис. 1.1. Динаміка вчинення злочинів працівниками ОВС (2001–2006 рр.)

Результати аналізу даних відносно кількості засуджених за порушення законності та вчинення злочинів працівників різних служб ОВС України дозволили виявити ієрархію ступеню «вразливості» останніх, що і у 2006 році не перетерпіла принципових змін у порівнянні з даними попередніх років. Зокрема кількісний розподіл засу-

джених по службах виглядає наступним чином: ДІМ – 34; ДКР – 30; Слідство – 27; ОГП – 21; ДДАІ – 15; ДБНОН – 8.

Узагальнені статистичні матеріали та дані літературних джерел свідчать, що злочини, позбавлені мотиву отримання особистої вигоди, а також інші форми протиправної поведінки працівників ОВС (невиправдане застосування сили, жорстокість дій, грубість, брутальність тощо), також актуальні, також мають свої особливості, і потребують окремого розгляду. Необхідність останнього достатньо переконливо впливає з огляду на динаміку зафіксованих у вироках суду порушень законності працівниками ОВС впродовж 2001–2006 років [7] (див. рис. 1.1.).

Водночас, особливої уваги заслуговує те, що більшість «професійних» злочинів мають корупційний характер і пов'язані з корисливими прагненнями працівників ОВС [1; 3; 4, 106–110; 8, 91; 9; 10; 11; 12, 21–30].

Такі факти набувають широкого розголосу в суспільстві, негативно впливають на імідж міліції та рівень довіри населення до правоохоронних органів.

Наведені дані переконливо свідчать, що *основну увагу у вирішенні завдання покращення дисципліни і законності, запобігання корупційним проявам серед особового складу, слід звернути на профілактику та нейтралізацію цих негативних явищ саме за напрямками службової діяльності працівників ОВС.*

Вочевидь, що розробка ефективних форм, методів та заходів такої превенції потребує чіткого уявлення щодо умов, причин, чинників та в цілому – механізму взаємодії різноманітних (політичних, соціальних, економічних, психологічних та індивідуально-особистісних) складових, що провокують чи детермінують протиправну поведінку працівників ОВС.

За умов послідовного збільшення фактів корупційних діянь серед особового складу, для розв'язання проблеми зміцнення законності та правопорядку, викорінення корупції в ОВС, доцільно використати результати вивчення, узагальнення та систематизації відповідних теоретико-методологічних, нормативно-правових, статистичних та науково-методичних матеріалів, отриманих вітчизняними та закордонними дослідниками; а також сучасного досвіду роботи правоохоронних органів з питань розробки ефективних заходів антикорупційного спрямування.

Розділ 1. КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ПРАВОВИЙ, МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

1.1. Поняття та сутність корупції

В умовах розбудови демократичної та правової держави корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці, негативно впливають на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Сучасний досвід боротьби з таким негативним явищем свідчить, що причини поширеності корупції лежать в економічних, політичних, правових, соціально-культурних, моральних і, зокрема, у психологічних площинах.

Термін корупція походить від сполучення латинських слів *correi* – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи та *rumperе* – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Так утворився самостійний термін – *corrupterе*, що означає участь в діяльності декількох осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства.

Корупція – це складне і багатоаспектне (економічне, правове, моральне) соціальне явище, яке сьогодні визначається як розгалужена система злочинних відносин, що вражає не тільки державні структури, кредитно-фінансову, зовнішньоекономічну систему, підприємницьку діяльність, а й усі ланки влади, ставить під загрозу конституційні права і свободи громадян, їх безпеку, та, взагалі, національні інтереси держави.

В Законі України «Про боротьбу з корупцією» корупція визначається як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Слід підкреслити, що кримінальна відповідальність згідно із ст. 364 КК України передбачена за «... умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб». Інша важлива складова корупції визначена у п. 1 ст. 368 КК України: «Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої

особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища».

Водночас, у розділі I «Концепції боротьби з корупцією на 1998–2005 роки» наведений певний, але не остаточний, перелік форм (видів) корупційних діянь, до якого віднесені:

- зловживання владою або посадовим становищем, перевищення влади або посадових повноважень та інші посадові злочини, що вчиняються для задоволення корисливих чи інших особистих інтересів або інтересів інших осіб;

- розкрадання державного, колективного або приватного майна з використанням посадового становища;

- незаконне одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;

- одержання кредитів, позичок, допомоги, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням пільг чи переваг, не передбачених законодавством, або на які особа не має права;

- хабарництво;

- здійснення безпосередньо та через посередників або підставних осіб підприємницької діяльності з використанням влади чи посадових повноважень, а також пов'язаних з ними можливостей;

- сприяння з використанням посадового становища фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької та іншої діяльності з метою незаконного одержання за це матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;

- неправомірне втручання з використанням посадового становища у діяльність інших державних органів чи посадових осіб з метою перешкодження виконанню ними своїх повноважень чи домагання прийняття неправомірного рішення;

- використання інформації, одержаної під час виконання посадових обов'язків, у корисливих чи інших особистих інтересах, необгрунтована відмова у наданні відповідної інформації, або несвоєчасне її надання, або надання недостовірної чи неповної службової інформації;

- надання необгрунтованих переваг фізичним або юридичним особам шляхом підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи управлінських рішень;

- протегування з корисливих або інших особистих інтересів у призначенні на посаду особи, яка за діловими і професійними якостями не має переваг перед іншими кандидатами.

Але крім визначеного кола корупційних діянь, законодавець оперує таким терміном як «інші правопорушення, пов'язані з корупці-

єю», який зустрічається у ст. 2 Закону України «Про боротьбу з корупцією».

До інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, відносяться:

- порушення спеціальних обмежень, встановлених у відношенні державних службовців і інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та спрямованих на попередження корупції (ст. 5);
- порушення вимог фінансового контролю (статті 6 і 9);
- неприйняття керівниками заходів для боротьби з корупцією серед підлеглих (ст. 10);
- невиконання особами, на яких покладені обов'язки по боротьбі з корупцією, цих обов'язків (ст. 11).

Особливу увагу слід звернути і на роль корупції в організованій злочинності. Сьогодні вже визнано, що однією з головних ознак та особливостей її функціонування є наявність корумпованих зв'язків і здійснення цілеспрямованих заходів щодо їх придбання [6, 185]. Зокрема, злочинні акції, які вчиняються організованими злочинними групами та їхніми лідерами, забезпечуються завдяки:

- використання дружніх зв'язків серед загальних знайомих;
- використання колишніх дружніх зв'язків;
- надання постійної матеріальної допомоги органу влади, управління та посадовій особі;
- висування на посади скомпрометованих осіб;
- пошуку корумпованих зв'язків за ідеологічною ознакою (спільною працею у партійних, комсомольських та інших організаціях);
- безпосередньої корумпованості посадових осіб.

Таким чином, існують реальні передумови щодо можливості доповнення переліку корупційних форм (видів), передбаченої і в самій Концепції, зокрема, у посланні на те, що корупційні діяння можуть бути вчинені також в інших формах, у тому числі в таких, що потребують додаткового визначення законодавством. Зокрема, у дослідженні Удовик М. С. [65, 106–107] визначається, що останнім часом з'явилися нові форми отримання хабарів, до яких віднесені наступні:

- безпосередня участь посадових осіб, державних службовців та депутатів усіх рівнів і членів їх сімей у комерційній діяльності для одержання особистого чи корпоративного прибутку;
- використання посадового становища для «перекачування» державних коштів та матеріальних цінностей в комерційні структури і переведення грошей у готівку;
- надання пільг для своєї корпоративної групи (політичної, релігійної, національної, кланової та ін.) з «відтягненням» державних ресурсів;

- використання посадового становища для впливу на засоби масової інформації з метою здобуття особистої та корпоративної вигоди;
- використання посадовими особами, державними службовцями, депутатами, політичними діячами підставних осіб та родичів у комерційних структурах з метою здобуття особистого чи корпоративного прибутку;
- використання посадового становища для маніпулювання інформацією з метою одержання особистої та корпоративної вигоди;
- лобіювання прийняття нормативних актів в інтересах певних угруповань;
- не переслідуване у кримінальному порядку зловживання службовим становищем під час приватизації, здачі в оренду, ліцензування, квотування тощо.

Із законодавчого визначення корупції можна виділити такі її основні ознаки:

- корупційна діяльність може здійснюватися лише особами, уповноваженими на виконання функцій держави (повноваження, надані особам, уповноваженим на виконання функцій держави, – це ті конкретні обов’язки, які вони повинні виконувати, а також права, надані їм для найбільш повного й ефективного виконання своїх обов’язків);
- дана діяльність пов’язана з протиправним використанням наданих зазначеним особам повноважень;
- спеціальною метою такої діяльності є одержання матеріальних благ, послуг, пільг і інших переваг.

У законодавчому визначенні корупції підкреслено, що обов’язковою метою корупційної діяльності є корислива мета, а сама ця діяльність, таким чином, обумовлюється корисливими мотивами. Не виключено, що в окремих ситуаціях при здійсненні корупційних діянь або інших правопорушень, пов’язаних з корупцією, на перший план можуть виступати інші мотиви, наприклад, бажання надати підтримку родичу або знайомому, боягузтво, кар’єризм, бажання помститися, заздрість тощо, але при цьому корисливий мотив також повинен бути присутнім у відношенні суб’єкта до чиненого корупційного правопорушення.

У зв’язку з цим, корупцію слід розуміти як умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, виконання чи невиконання службовою особою будь-яких дій із використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби. Особливо небезпечним є те, що на тлі широкого розповсюдження корупційних діянь у всіх гілках і на всіх рівнях державної влади, корумпованість стає елементом поведінки деяких правоохоро-

нців. Тож у відношенні до суб'єктів правоохоронної діяльності основу таких дій в обов'язковому порядку становлять зловживання повноваженнями, пов'язаними з поліцейськими функціями.

Зважаючи на це, наприкінці 70-х років проблема корупції, зокрема у правоохоронних органах, стала одним із пріоритетних напрямів міжнародної діяльності.

Так, п. 2 розділу «А» «Декларації про поліцію», прийнятої Резолюцією 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи (Страсбург, 8 травня 1979 року) передбачено, що: «Поліцейський повинен діяти чесно, неупереджено і з почуттям особистої гідності. Зокрема, він повинен утримуватися від усіх проявів корупції і рішуче протистояти їм». Це, та інші положення Декларації розповсюджуються «... на всіх співробітників і організації, включаючи такі органи як секретні служби, військова поліція, збройні сили чи міліція, які виконують поліцейські функції і відповідають за правоохоронну діяльність, розслідування правопорушень, охорону громадського порядку і державної безпеки».

Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року був прийнятий «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», статтею 7 якого в діяльності співробітників правоохоронних органів корупція виключається у будь-якій формі: посадові особи з підтримання правопорядку повинні всебічно перешкоджати таким актам та боротися з ними. Будь-який акт корупції, як і будь-яке інше зловживання владою, не сумісні із службовим статусом посадової особи з підтримання правопорядку. До будь-якої посадової особи з підтримання правопорядку, яка вчинила акт корупції, закон повинен застосовуватися сповна, оскільки уряди не можуть очікувати від громадян дотримання ними правопорядку, якщо вони не можуть або не хочуть забезпечити дотримання законності їх власними посадовими особами і в межах їхніх власних установ.

Міжнародна асоціація шефів поліції та Національний центр з питань політики забезпечення законності у схваленому ними 30 квітня 1990 року документі «Політика попередження корупції» визначають корупцію як «... дії, які тягнуть за собою неправильне вживання або зловживання офіцером поліції своїми повноваженнями таким чином, щоб здобути особисту користь для себе або інших» [13, 140]. Відповідно до цього стаття 46 «Європейського кодексу поліцейської етики» (Рекомендація (2001) 10, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року) зобов'язує працівників поліції особисто утримуватися від будь-яких дій, пов'язаних з корупцією, і не допускати таких дій з боку колег. Державні службовці у поліції особливо зобов'язані виконувати свою місію у відповідності до закону, чесно і неупереджено, а також не допускати, щоб їхні особисті інтереси супе-

речили їхнім професійним обов'язкам. Вони повинні повідомляти своїм начальникам і іншим компетентним органам про всі відомі їм випадки корупції в рядах поліції.

На першій сесії Дисциплінарної Групи Ради Європи з проблем корупції (Страсбург, 22–24 лютого 1995 р.) корупція була визначена як «Підкуп (хабар), поведінка осіб, уповноважених у державному або приватному секторі, яка порушує обов'язки, що витікає з цього статусу посадової особи, особи, яка працює у приватному секторі, незалежного агента, або інших відношень подібного роду, що мають на меті отримання будь-яких приналежних переваг для себе чи інших осіб». Позитивним тут є те, що у сферу корупції потрапляє і особа, яка сприяє здійсненню таких дій.

У рекомендаціях R (2001) 10 Комітету міністрів державам-членам з Європейського кодексу поліцейської етики термін «корупція» в поліції охоплює різноманітні дії: підкуп, підробка чи знищення доказів, фаворитизм і, навіть, кумівство. Загальним для всіх цих дій визнається те, що вони в обов'язковому порядку містять у своїй основі зловживання повноваженнями, пов'язаними з поліцейськими функціями. Крім того, визнається, що корупція повинна розглядатися як постійна загроза для чесності поліції та її нормального функціонування у законних межах в усіх державах-членах.

1.2. Співробітники ОВС як суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією

Суб'єктами корупційних діянь є особи, уповноважені на виконання функцій держави (ст. 2 Закону України «Про боротьбу з корупцією»).

Належність осіб рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ до суб'єктів корупційних діянь закріплена у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» від 25 травня 1998 р. № 13, у якій зазначено наступне: крім названих осіб до суб'єктів корупційних правопорушень належать судді, прокурори, слідчі, особи рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ, співробітники служби безпеки, посадові особи податкової адміністрації та податкової міліції, митної служби й інших правоохоронних органів, перелічених у ч. 1 ст. 2 Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», а також працівники апарату суду, прокуратури й інших зазначених органів, уповноважені на виконання функцій держави.

Військовослужбовці строкової служби, так само, як особи, які проходять строкову службу у підрозділах МВС України, не можуть

бути визнані особами, уповноваженими на виконання функцій держави, навіть якщо вони займають визначені посади, передбачені штатними розкладами військових формувань, оскільки виконання ними функцій держави не є їх професійною, основною діяльністю, а лише тимчасовим обов'язком.

Курсанти і слухачі навчальних закладів системи МВС України, а також військово-навчальних закладів, що не мають офіцерських звань, не визнаються особами, уповноваженими на виконання функцій держави, оскільки вони лише готуються до професійної діяльності щодо практичного виконання задач і функцій держави, але ще не виконують їх.

1.3. Причини виникнення та існування корупційних діянь в сучасних умовах змін політичної системи, системи цінностей та морально-етичного стану суспільства

Як свідчать результати дослідження кримінологічних проблем сучасного українського суспільства: «Криміналізація суспільних відносин в умовах девальвації моральних цінностей, різкого зниження духовного потенціалу людей, цинічного беззаконня... призвели до того, що поведінка владних інститутів і пересічних громадян відбувається на грані порушення права і моралі... На масовому рівні уже позначається соціально-психологічний зсув, який залучає все більшу кількість людей до криміналізованих стосунків, перетворюючи девіантну поведінку на повсякденну норму спілкування» [14, 51].

Загальновідомо, що корупція в суспільстві проявляється, насамперед, у особливому образі поведінки людей, що зумовлюється соціально-психологічними особливостями особистості конкретної людини та суспільства в цілому. Мотиваційна сфера у даному випадку має вирішальне значення у виборі особливої (корупційної) поведінки людей (найбільш розповсюджений мотив – компенсація за шкоду, яку відчуває чиновник у зв'язку із проходженням ним державної служби). Важливою особливістю соціально-психологічного клімату у суспільстві, який сприяє поширенню корупції, є наявність подвійного морального стандарту. З одного боку, корупція, особливо верхівкова, вважається неприпустимою. З іншого боку, корупція, у більшій мірі низова, є допустимою «за умовчанням» частиною побуту [4, 38–42, 44–58].

Таким чином, існуючі види корупції та ймовірні ризики появи нових зумовлені наявністю широкого кола об'єктивних та суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних та соціально-економічних перетворень в суспільстві і державі. Серед таких причин поширеності корупції у нашій державі можна визначити наступні:

1. *Психологічні витрати перехідного періоду у житті суспільства.* Розпад старої системи моральних та інших духовних цінностей спричинив ситуацію втрати значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор і, одночасно, широкого розповсюдження цинізму, аморальності та криміналізації суспільної свідомості. Все це призводить до роз'єднаності людей, байдужості, індивідуалізації поведінки особистості у побуті та професійній діяльності, втрати неформального соціального контролю за поведінкою особистості. Зокрема, втратили силу колишні норми адміністративної моралі та професійної етики, що складала свого роду неформальний кодекс чиновника. Замість нього виник моральний вакуум з властивими йому всюдозволеністю, тотальним цинізмом, корупцією.

2. *Становлення нової державності й руйнування старої.* На зміну старої поступово почала складатися нова вертикаль державного управління, яка стабілізується й зміцнюється після прийняття Конституції України. Але повної стабільності ні в структурі органів державної влади, в цілому, ні, зокрема, в кадровому складі правоохоронних органів, ще не досягнуто. Досить частим реорганізаціям піддається система центральних органів влади – міністерств, відомств. Вони скорочуються, об'єднуються, реорганізуються, потім знову поновлюються, відроджуються. Зрозуміло, що в таких умовах вірогідність корупційних діянь значно зростає.

3. *Перерозподіл державної власності.* Після проголошення незалежності України відбувся безпрецедентний за масштабами перерозподіл державної власності у нові форми: створення акціонерних товариств, передача в оренду, розпродаж і перехід у приватну власність земель, підприємств тощо, внаслідок чого в багато разів розширилися корупційні можливості та виникли нові конфлікти інтересів.

4. *Кризові економічні явища.* Спад виробництва, скорочення об'ємів продукції, відсутність оновлення основних фондів в усіх галузях народного господарства сприяють тому, що все більше підприємств, юридичних і фізичних осіб вимушені шукати кредити, позички і дотації. За цих обставин збільшується кількість і розширюється коло звернень до чиновників відповідних міністерств та відомств і, як наслідок, більш поширеною і усеосяжною стає корупція, захоплюючи все нові й нові сфери суспільства.

5. *Тіньовізація економіки.* Тіньовою економікою називають економічну діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства. Існування тіньової економіки підриває основи існування держави, розкладає державний апарат,

оскільки однією з умов її існування є широкий підкуп працівників державних органів.

6. *Зменшення надходжень до державного бюджету.* Приводить до скорочення асигнувань на утримання працівників бюджетної сфери, в тому числі, органів внутрішніх справ, заборгованість заробітної плати, скасування пільг, обмеження фінансування соціальних програм підтримки найбільш вразливих верств населення.

7. *Незавершеність формування правового поля в Україні.* Суперечливість вимог одного закону вимогам інших законів стає причиною масового тиску на державні органи, створює сприятливі умови до корупційних дій з боку посадових осіб державних установ, організацій і підприємств різних видів власності.

8. *Стан справ у боротьбі зі злочинністю.* В умовах криміналізації суспільства, розповсюдженості особливо тяжких злочинів, боротьба з корупцією за рангом важливості поступається місцем перед зловмиами убивствами, розбійними нападами тощо. Разом з тим, до теперішнього часу відсутні науково обґрунтовані і дієві методики та методичні прийоми щодо виявлення і фіксації корупційних діянь, їх ефективного попередження, зокрема, в органах внутрішніх справ, де такі діяння старанно та професійно приховуються.

9. *Кадрове забезпечення інституту управлінської ланки в органах державного управління.* Практична робота з персоналом, який виконує завдання в умовах корупційних ризиків, потребує врахування не тільки наявності провокуючих чи сприятливих чинників професійної діяльності на конкретній посаді, але, в першу чергу, психологічних особливостей особистості. Роль останніх сьогодні практично не враховується при висуненні кандидатів на керівні посади як внаслідок консервативного «анкетного» підходу до роботи з кадрами, що залишився у спадщину від старої адміністративно-командної системи, так і слабого науково-методичного забезпечення професійного психологічного відбору та подальшого психологічного супроводження професійної, у тому числі, і управлінської діяльності.

1.4. Загальні та специфічні причини корупції у країнах з перехідною економікою

До загальних і основних причин корупції, згідно результатів наукових досліджень, проведених в Україні та країнах СНГ в останні роки, відносяться:

- відсутність оптимальної нормативно-правової бази антикорупційних законів та підзаконних актів;
- істотні недоліки та грубі помилки у проведенні економічних і соціальних реформ;

- слабкість, нерішучість, відсутність політичної волі державної влади;
- кадрова, оперативно-тактична та матеріально-технічна невідповідність правоохоронних органів до протидії організованій злочинності, корумпованим структурам всіх рівнів;
  - криміналізація значної частини політичної еліти;
  - моральна деградація певних прошарків суспільства;
  - мінімальний ризик викриття корупціонерів і відсутність у відношенні до них не тільки твердих, але й гарантованих репресій.
  - До специфічних причин корупції відносять наступні:
    - прогресуючий стрімкий кількісний ріст чиновництва як кадрової основи корупції;
    - могутнє поширення масштабів тіньової економіки та накопичення величезних незаконних доходів, значна частина яких спрямовується на фінансування корупційної діяльності;
    - усталена толерантність населення до корупції, особливо до її існування на нижчому рівні;
    - величезна різниця між доходами самих багатих і самих бідних верств населення;
    - виключна монополія чиновництва на цілеспрямовано завищений обсяг функціональних можливостей;
    - широкий і безперешкодний кадровий обмін між владними та комерційними структурами.

1.5. Обставини, що сприяють корупції

На підставі аналізу та систематизації досвіду країн Європи та сучасного стану боротьби із корупцією в Німеччині, фахівці Академії Німецької спілки державних службовців та Федеральної Академії державного управління до обставин, що сприяють виникненню та існуванню корупційних проявів, відносять наступні:

а) слабкі місця на керівному рівні:

- слабкість керівництва;
- недостатнє виконання службового та фахового нагляду;
- неправильне розуміння кооперативного стилю керівництва;
- сліпа довіра до співробітників, які пропрацювали багато років;
- небажання вступати в конфлікти та вирішувати їх;
- відсутність відчуття небезпеки виникнення корупції;

б) слабкі місця щодо завдань та організації:

- відсутнє використання механізмів контролю;
- недоліки в процесі роботи (напр. відсутність правил виконання роботи, розпоряджень, наказів);
- нечітко визначені компетенції;

концентрація процесів управління та прийняття рішень на одній особі;

неконтрольований прийом рекламних подарунків;
неправильно зрозуміла лояльність;

в) суб'єктивні елементи:

дорогий, неадекватний стиль життя;
прагнення до визнання;
відсутня ідентифікація з роботодавцем та дорученими завдан-

нями;

відсутня чутливість щодо небезпеки корупції;
відсутність відчуття власної неправоти при невеликих послугах;
пов'язування особистих, службових, політичних та економічних стосунків;

змішування службових завдань з додатковою діяльністю [15, 21].

Таким чином, складність розуміння і визначення феномену корупції певною мірою зумовлена поєднанням мультиполярних політичних, правових, економічних, соціальних і психологічних чинників, про що свідчать результати досліджень останніх років.

Зокрема, аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду, а також діючого законодавства, дозволяє зробити висновок про те, що феномен корупції має історичні витоки та соціальні передумови і у своїй основі містить дві взаємопов'язані складові:

– суто правовий аспект, пов'язаний з визначенням кола суб'єктів і конкретних корупційних діянь, правова оцінка яких має широкий спектр від громадського засудження до адміністративної чи, навіть, до кримінальної відповідальності;

– морально-етичний та психологічний аспекти, що включають у себе:

– історично складену біполярність суспільної свідомості – від беззастережного засудження корупційних діянь до припущення і, навіть, прийняття їх існування в умовах сучасного суспільства;

– механізми моральної регуляції індивідуального сприйняття існуючих морально-етичних основ професійної діяльності правоохоронця (Присяга, Кодекс честі та Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ);

– неадекватність чи викривлення професійної мотивації, пов'язаних із психологічними особливостями особистості [12, 47–60; 16, 27; 17–29].

Критичне осмислення та врахування загальних причин та обставин появи, існування, видозмінювання, вдосконалення й розповсюдження корупції у життєво важливих сферах функціонування держави має принципове й суто практичне значення для конкретизації причин та умов корупції безпосередньо і у системі ОВС України.

Розділ 2. КОРУПЦІЯ І ОСОБИСТІТЬ

2.1. Поняття особистості

Термін «особистість» має декілька різних значень. Його вивченням займається особливий підрозділ в структурі академічної психології, який охоплює широкий спектр різних, часто суперечливих, теоретичних уявлень. Наука про особистість – персонологія – це дисципліна, що прагне закласти фундамент для кращого розуміння людської індивідуальності шляхом використання різноманітних дослідницьких стратегій. Далі буде приведено характерні приклади, що ілюструють як ідеї, положення і принципи, висунуті психологами для пояснення поведінки людини, проходили перевірку в емпіричному дослідженні. Інша відмінна риса психології особистості – особливе значення методів оцінки при вивченні, поясненні, прогнозуванні, винесенні обґрунтованих ухвал в тому або іншому індивідуальному випадку. До цих методів відносяться інтерв'ю, тестування, спостереження і реєстрація поведінки, вимірювання фізіологічних реакцій, аналіз біографічних і особистісних документів. Особистість – це поле для досліджень, результати яких дозволяють просунутися в розумінні і лікуванні патологічної поведінки. По суті справи, деякі підходи до вивчення особистості (такі як психодинамічний, когнітивний або феноменологічний) дають багатий матеріал для роздуму про те, що ж є порушеннями поведінки і шляхи їх подолання. Проте, сучасну психологію особистості не треба ототожнювати з патопсихологією або клінічною психологією. Щоб добитися граничної ясності, персонологи набагато більш схильні звертатися до нормальної поведінки індивіда, чим до того, що відхиляється від норми. З іншого боку, психологія особистості традиційно відокремилася від решти психологічних дисциплін завдяки тому, що тут робиться акцент на індивідуальні відмінності між людьми. Хоча персонологи визнають, що в способах поведінки людей є схожість, вони перш за все прагнуть пояснити, як і чому люди відрізняються один від одного.

Будучи об'єктом вивчення, особистість, крім того, є абстрактне поняття, яке об'єднує багато аспектів, що характеризують людину: емоції, мотивацію, думки, переживання, сприйняття і дії. Проте не слід зводити особистість як поняття до якого б то не було аспекту функціонування індивідуума. Концептуальне значення особистості багатогранне – воно охоплює широкий спектр внутрішніх психічних процесів, що обумовлюють особливості поведінки людини в різних ситуаціях. Маючи справу з таким складним поняттям, неможливо увіяти собі яке-небудь просте його концептуальне визначення. Навіть в рамках самої психології ми не знайдемо єдиного, загальноприйнятого

значення цього терміну – їх може бути стільки, скільки психологів, що вирішують дане завдання [67].

Слово особистість («personality») в англійській мові походить від латинського «persona». Спочатку це слово позначало маски, які надягали актори під час театральної вистави в старогрецькій драмі. По суті, цей термін спочатку вказував на комічну або трагічну фігуру в театральній дії. Таким чином, із самого початку в поняття «особистість» був включений зовнішній, поверхневий соціальний образ, який індивідуальність приймає, коли грає певні життєві ролі. Ця точка зору співпадає з думкою сучасного непрофесіонала, який звичайно оцінює особу по критеріях чарівності, уміння поводитися в суспільстві, популярності, фізичної привабливості і інших соціально бажаних характеристиках. Дана концепція цілком розташована поза сферою наукової психології, оскільки вона залишає осторонь багато особливостей поведінки, які насправді заслуговують того, щоб їх вивчали в контексті особистості.

Особистість також розглядалася як поєднання найбільш яскравих і помітних характеристик індивідуальності. Так, про людину можна сказати, що вона – «товариська особистість» або «боязка особистість», маючи на увазі, що боязкість або дружелюбність є її найбільш характерними рисами. У подібних прикладах ми спостерігаємо отождошення особистості з тим зовнішнім соціальним враженням, яке індивідуум справляє на тих, що оточують його при взаємодії з ним. На жаль, при такому, загалом, популярному використанні терміну втрачається можливість того, що людина може бути або розкутою, або боязкою залежно від конкретної обстановки. До того ж термін «особистість», в розумінні більшості персоністів, не припускає оцінки характеру людини або його соціальних навичок.

Більшість теоретичних визначень особистості містять наступні загальні положення:

у більшості визначень підкреслюється значення індивідуальності, або індивідуальних відмінностей. У особистості представлені такі особливі якості, завдяки яким дана людина відрізняється від решти всіх людей. Крім того, зрозуміти, які специфічні якості або їх комбінації диференціюють одну особу від іншої, можна тільки шляхом вивчення індивідуальних відмінностей;

у більшості визначень особистість представлена у вигляді деякої гіпотетичної структури або організації. Поведінка індивідуума, що доступна безпосередньому спостереженню, принаймні частково, розглядається як організоване або інтегроване особистістю. Іншими словами, особистість – абстракція, заснована на висновках, отриманих в результаті спостереження за поведінкою людини;

у більшості визначень підкреслюється важливість розгляду особистості в співвідношенні з життєвою історією індивідуума або перспективами розвитку. Особистість характеризується в еволюційному процесі як суб'єкт впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, включаючи генетичну і біологічну схильність, соціальний досвід і змінні обставини навколишнього середовища;

у більшості визначень особистість представлена тими характеристиками, які «відповідають» за стійкі форми поведінки. Особистість як така, відносно незмінна і постійна в часі і змінних ситуаціях; вона забезпечує відчуття безперервності в часі і навколишньому оточенні.

Не дивлячись на вище перелічені точки зіткнення, визначення особистості у різних авторів істотно варіують. Для розуміння того, що саме той або інший учений має на увазі під терміном «особистість», необхідно проаналізувати теорію в її істотних деталях. Ґрунтівна перевірка теорії дозволяє виявити форми поведінки, на яких фокусує увагу теоретик, а також специфічні методи, що застосовувалися при вивченні цієї поведінки. Слід додати, що ті або інші визначення особистості не обов'язково істинні або помилкові, але лише більш менш корисні психологам при дослідженні, поясненні закономірностей людської поведінки, а також при обговоренні результатів.

2.2. Теорії особистості

В даний час не існує загальноприйнятої думки про те, який підхід слід застосовувати персонологам до вивчення особистості для пояснення основних аспектів поведінки людини. Фактично, на даній стадії розвитку персонології співіснують різні альтернативні теорії, що описують особу як інтегроване ціле і разом з тим пояснюючі відмінності між людьми. Тому перш за все зупинимося на тому, що є та або інша теорія і які методи вона застосовує для вивчення і розуміння людини. Теорія – це система взаємозв'язаних ідей, побудов і принципів, що має своїй на меті пояснення певних спостережень над реальністю. Теорія за своєю суттю завжди умоглядна і тому, суворо кажучи, не може бути «правильною» або «неправильною». Проте, теорія в цілому сприймається в науковому світі як обґрунтована, що заслуговує довіри в тій мірі, в якій результати спостережень за феноменом (заввичай засновані на даних, отриманих в конкретних експериментах) узгоджуються з поясненням того ж самого феномена, що витікає з самої теорії. Якби поведінка людини була абсолютно зрозумілою з погляду буденного здорового глузду, не було б необхідності в створенні теорій особистості. Теорії особистості – це ретельно вивірені висновки або гіпотези про те, що є люди, як вони поведуться і чому вони поступають саме так, а не інакше [67].

Теорії виконують дві основні функції: вони пояснюють і передбачають поведінку. Теорія особистості є *пояснювальною* в тому сенсі, що вона представляє поведінку як певним чином організоване, завдяки чому воно стає зрозумілим. Іншими словами, теорія забезпечує смисловий каркас або схему, що дозволяє спростувати і інтерпретувати все, що нам відомо про відповідний клас подій. Пояснювальна функція теорії набуває особливого значення, коли ми маємо справу з величезною кількістю фактів і спостережень, пов'язаних з поведінкою. Хороша теорія особистості забезпечує смисловий контекст, в якому стає можливим погоджено описувати і інтерпретувати поведінку людини.

Теорія повинна не тільки пояснювати минулі і справжні події, але також і *передбачати* майбутні. Вона повинна забезпечувати основу для прогнозування результатів і подій, які поки що не наступили. Ця мета з очевидністю припускає, що теоретичні концепції повинні бути не тільки відкритими для перевірки, але і такими, що можуть підтверджуватися або не знаходити підтвердження. Теорії повинні володіти дослідницьким імпульсом, якщо вони претендують на те, щоб сприяти нашому розумінню людської природи у всіх її неповторно індивідуальних проявах [67].

Теорії особистості виконують різні функції в психології. Вони дають можливість пояснити, що є люди (виявити відносно постійні особистісні характеристики і спосіб їх взаємодії), зрозуміти, яким чином ці характеристики розвиваються в часі і чому люди поведуться певним чином. Теорії також дозволяють нам прогнозувати появу нових взаємозв'язків, що не вивчалися раніше. З позиції функції прогнозу теорії намічають напрями, в яких планове дослідження може привести до нових відкриттів в багатьох незвіданих областях. Проте надзвичайно важлива та обставина, що всі теорії поведінки людини створюються самими людьми. Персонологи – ті ж люди і точно так, як і останні, мають різні погляди на природу людини.

Початкові положення глибоко і ґрунтовно впливають на погляди персонологів на природу особистості. Наприклад, Абрахам Маслоу був переконаний в тому, що більшість наших вчинків є наслідком свідомого і вільного вибору. Таким чином, його теорія сфокусована на «вищих» аспектах природи людини в його розумінні – на тому, ким людина могла б стати. Відповідно до цього початкового положення і побудована його теорія особистості. З іншого боку, Зігмунд Фрейд стверджував, що поведінка в значній мірі детермінована ірраціональними, неусвідомлюваними чинниками. Його уявлення про те, що діяльність людини спочатку зумовлена, отримало розвиток в теорії, яка особливо підкреслювала контроль над всіма формами поведінки з боку несвідомого. Маслоу і Фрейд висловлювали протилежні по суті переконання на фундаментальну основу людської суті [67].

Наукове видання

**Криволапчук Володимир Олексійович
Бондарчук Микола Тимофійович
Злепко Сергій Макарович
Шаповалов Олександр Володимирович
Коваль Леонід Григорович**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ВИЯВЛЕННЯ І ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ
ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ**

Монографія

Редактор С. Малішевська

Оригінал-макет підготовлено Л. Ковалем

Підписано до друку 30.09.2009 р.
Формат 29,7×42¼ Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman
Друк різнографічний Ум. друк. арк. 7,74
Наклад 100 прим. Зам № 2009-162

Вінницький національний технічний університет,
комп'ютерний інформаційно-видавничий центр.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95
ВНТУ, ГНК, к. 114
Тел. (0432) 59-85-32
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті,
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95
ВНТУ, ГНК, к. 114
Тел. (0432) 59-81-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Замовити цю книгу <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/book/492>

Видавництво Вінницького національного технічного університету

<https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog>